BARBARA MORCINEK
UNIWERSYTET ŚLĄSKI, KATOWICE

SEKRETY MÓWIENIA

CZĘŚCI D I E EGZAMINU CERTYFIKATOWEGO, CZYLI PISANIE I MÓWIENIE, TO elementy, które zarówno autorom testów, jak i oceniającym przysparzają najwięcej problemów. Powodem tego jest ich stosunkowo duża subiektywność i konieczność uchwycenia, często trudnych do policzenia lub zakwalifikowania, umiejętności.

Chcę zatem opisać drogę, którą pokonać musieli twórcy polskiego systemu certyfikatowego, by opracować metody konstruowania i oceniania części: mówienie oraz przekazać kilka wskazówek dla nauczycieli, którzy będą przygotowywać studentów do egzaminów certyfikatowych.

DOŚWIADCZENIA UKŁADAJĄCYCH TESTY I USTALAJĄCYCH KRYTERIA OCENIANIA

Początki, jak zawsze, były trudne. Pierwsze próby opierały się na doświadczeniach wyniesionych z pracy dydaktycznej osób zgromadzonych w Grupie Roboczej oraz na systemach certyfikatowych już istniejących (głównie angielskim, niemieckim, francuskim). Nie wszystkie metody zastosowane w tych systemach dało się przenieść na grunt polski ze względu na odmienność strukturalną naszego języka i mniejszą niż w innych językach światowych liczbę kandydatów przystępujących do egzaminu.

Wzorując się na sprawdzonych już metodach, stworzyliśmy pierwsze próbne zestawy testowe z zakresu mówienia dla poziomów B1, B2 i C2. Zestawy składały się z trzech zadań: opisu obrazka, wypowiedzi na temat przeczytanego fragmentu artykułu oraz monologu.

Już pierwsze doświadczenia wskazały na konieczność przemodelowania zestawów. Opis obrazka dawał możliwości wykazania się jedynie studentom na poziomie B1. Dla wyższych poziomów był zbyt łatwy i zbyt schematyczny. Należało więc stworzyć zadanie, dla którego punktem wyjścia był obrazek, lecz nie ograniczałoby się ono jedynie do opisu. Powstał zatem schemat, którego realiza-

cja pozwalała na wykazanie się umiejętnościami tworzenia całości spójnej logicznie. Nowy typ zadania przewidywał, iż kandydat przystępujący do egzaminu buduje swą wypowiedź według schematu:

Co było wcześniej? – Obrazek – Co będzie później?

Taka konstrukcja pozwalała na fabularyzację wypowiedzi i pozwalała stworzyć ciekawszą kompozycję. Po kolejnych testach okazało się, że ten typ zadania sprawdza się doskonale na poziomach B2 i C2, jednak dla poziomu B1 stanowi zbyt duże wyzwanie, gdyż baza leksykalna studentów nie jest jeszcze na tyle rozbudowana, by mogli sobie pozwolić na swobodny opis fabuły związanej z dowolną fotografią. Ustalono zatem, że dla poziomu B1 pozostanie zadanie polegające na opisie obrazka, zaś na pozostałych poziomach kandydaci zostaną poproszeni o stworzenie historyjki według zaproponowanego schematu.

Kolejne problemy pojawiły się w związku z konstruowanymi tematami monologów. Sformułowanie tematów miało być takie, by student mógł zbudować ciągłą wypowiedź, która pozwoliłaby na ocenę jego umiejętności posługiwania się językiem, stopnia opanowania leksyki oraz spójności w przedstawianiu tematu. Sam temat miał być związany z doświadczeniami i wiedzą, które są dostępne wszystkim średnio wykształconym mieszkańcom świata. Wykluczało to zatem wszelkie tematy zbyt specjalistyczne i zbyt osobiste, gdyż celem egzaminu nie ma być ani sprawdzanie wiedzy, ani wydobywanie informacji o, często zbyt prywatnych, doświadczeniach kandydatów, co może prowadzić do zamknięcia się zdającego, a wszak naszym zadaniem jest jedynie ocena stopnia znajomości języka.

Po przeprowadzeniu wstępnych testów, tematy monologów zostały odpowiednio dobrane i na stałe weszły do zestawów na każdym z poziomów.

Przeprowadzenia testów wymagała też część zestawu oparta na artykule. Przygotowujący zadania szybko ustalili kryteria doboru tekstów. Odpowiadające poszczególnym poziomom fragmenty artykułów musiały dotyczyć problemów w miarę uniwersalnych, nie mogły poruszać spraw, które szybko się dezaktualizowały i musiały być w miarę krótkie, by zdający, mając zaledwie kilka minut na przygotowanie, zdołał przeczytać artykuł i wypowiedzieć się na poruszony w nim temat. Próbne egzaminy wykazały, że zdający po przeczytaniu dobrze dobranego artykułu jest w stanie stworzyć wypowiedź i wziąć udział w rozmowie na wskazany temat.

Ostatecznie ustalono, że dla poziomów B2 i C2 zestawy egzaminacyjne będą się składały z wypowiedzi na temat artykułu, historyjki inspirowanej obrazkiem i monologu. Na poziomie B1 zestaw będzie się nieco różnił, gdyż zamiast wypowiedzi nawiązujących do artykułu w zestawie znalazło się zadanie polegające na odegraniu konkretnej sytuacji komunikacyjnej.

Ćwiczenie komunikacyjne to zazwyczaj dokładnie sprecyzowane zadanie, w którym zdający musi wykonać wszystkie elementy zawarte w poleceniu, np. zadzwonić do kolegi, dowiedzieć się, że nie ma go w domu, poprosić ojca o przekazanie

koledze wiadomości, że ważny egzamin został przełożony na inny dzień, podać godzinę i miejsce egzaminu. W tym ćwiczeniu oprócz samych zdolności językowych dużą uwagę zwraca się na umiejętność spontanicznej reakcji oraz etykietę językową. Budowanie zadań tego typu nie przysparza większych problemów, trzeba jednak pamiętać, że polecenie musi mieć wystarczająco dużo danych, by egzaminator mógł potem rzetelnie ocenić wykonanie wszystkich elementów (nie będzie dobrym polecenie: *proszę zaprosić kolegę na imprezę,* ale sformułowanie typu: *proszę zaprosić kolegę z pracy na imprezę urodzinową, którą organizuje Pan/i w restauracji „Ogrodowa" w sobotę za tydzień o 19.00* umożliwia już pełne wykonanie zadania).

Kolejnym wyzwaniem dla twórców systemu certyfikatowego była konieczność wyznaczenia kryteriów oceniania i maksymalnego zobiektywizowania oceny. Ustalono, że wypowiedź kandydata oceniać będzie niezależnie od siebie dwóch egzaminatorów, z których każdy ma do dyspozycji 20 punktów. W ramach oceny uwzględniono następujące kryteria:

– sprawność komunikacyjna,
– wykonanie zadania i sposób prezentacji,
– poprawność gramatyczna,
– słownictwo, idiomatyka i styl,
– wymowa i intonacja.

Zależnie od poziomu wzrasta lub zmniejsza się skala trudności zadań i wymagań egzaminacyjnych. Oceniający uwzględnia różne elementy wykonania zadania:

– w zakres sprawności komunikacyjnej wchodzą rozumienie egzaminatora, umiejętność prowadzenia rozmowy (oczywiście, oceniana w zależności od poziomu zaawansowania studenta) i płynność wypowiedzi;
– w wykonaniu zadania i sposobie prezentacji bierze się pod uwagę to, czy wszystkie zadania zostały wykonane całkowicie, czy wypowiedź była wyczerpująca i zgodna z tematem, na ile spójna była kompozycja wypowiedzi oraz jak atrakcyjny i oryginalny był sposób prezentacji;
– biorąc pod uwagę poprawność gramatyczną, oceniamy to, na ile tekst wypowiadany przez zdającego był zrozumiały, jakiego typu błędy gramatyczne się pojawiały (oceniamy rodzaj błędu, a dopiero potem częstotliwość jego występowania) oraz stosowanie bardziej skomplikowanych struktur składniowych;
– słownictwo, idiomatyka i styl są, oczywiście, ukierunkowane na ocenę czynnej i biernej znajomości leksyki; ocenia się adekwatne do poziomu rozbudowanie słownictwa, użycie leksyki odpowiedniej do omawianego tematu, właściwe użycie środków stylistycznych (frazeologizmów, idiomów, synonimów, wyrażeń ekspresywnych), jednorodność formy i stylu, stosowanie odpowiednich form językowych w odmianie oficjalnej i nieoficjalnej, biegłość w zakresie parafrazowania, definiowania i wyjaśniania;

– przy ocenie wymowy i intonacji najbardziej zwraca się uwagę na intonację zdań pojedynczych i złożonych oraz całości wypowiedzi (również w zależności od poziomu zaawansowania), słyszalny obcy akcent (im wyższy poziom zaawansowania tym bardziej wnikliwie oceniana jest wypowiedź pod względem tego kryterium) oraz prawidłowe akcentowanie.

Uwzględnienie tych sprawności pozwala na obiektywną ocenę umiejętności posługiwania się językiem mówionym. By jak najbardziej doprecyzować i ujednolicić system oceniania, wprowadzono przyznawanie jako najmniejszej jednostki 0,25 punktu. Pozwala to na lepsze zróżnicowanie oceny stopnia opanowania poszczególnych sprawności. Zaś egzaminatorzy przed przystąpieniem do pracy przechodzą szereg szkoleń, podczas których uczą się, jak maksymalnie zobiektywizować ocenę i wypracować jak najbardziej ujednolicony system przyznawania punktów dla poszczególnych poziomów. Uczestnictwo w warsztatach szkoleniowych pozwala na uświadomienie sobie tego, czego wymagamy od zdających na poszczególnych poziomach i dostosowanie do możliwości studentów skali oczekiwań.

DOŚWIADCZENIA EGZAMINATORÓW

Wyposażony w kryteria oceny egzaminator przystępuje do pracy. Egzamin z mówienia odbywa się dnia następnego po egzaminie pisemnym. Zdarzają się sporadyczne przypadki, kiedy na prośbę zdającego Przewodniczący Komisji Egzaminacyjnej wyraża zgodę na przeprowadzenie części ustnej egzaminu niezwłocznie po zakończeniu części pisemnej. Dzieje się tak jednak tylko w wyraźnie uzasadnionych i umotywowanych przypadkach.

Na egzamin kandydaci wchodzą pojedynczo. Po wylosowaniu zestawu mają pięć minut na przygotowanie się do wypowiedzi. Rozmowę ze zdającym prowadzi zawsze jeden z wyznaczonych egzaminatorów. Jedynie na poziomie B1 w rolę uczestnika sytuacji komunikacyjnej wciela się drugi egzaminator. Taka sytuacja wydaje się – jak wynika z naszych doświadczeń egzaminacyjnych – komfortowa dla zdającego, gdyż z prowadzącym rozmowę egzaminatorem nawiązuje bardziej oficjalny kontakt, za to łatwiej mu traktować drugiego z egzaminatorów, który nie występuje podczas egzaminu w tak oficjalnej roli, jako partnera do konwersacji, a w razie potrzeby zwracać się po imieniu jako do koleżanki czy kolegi, jeśli takiej postawy wymaga zadanie, które musi wykonać. Po egzaminie oceniający przyznają kandydatowi punkty według ustalonych kryteriów.

Z doświadczeń egzaminatorów wynika, że studenci, którzy mieli okazję przed egzaminem zapoznać się z budową zestawów do mówienia i uświadomić sobie czekające ich zadania, dużo lepiej wykonują wszystkie zadania z zestawu. Nie zamykają się, nie są onieśmieleni, swobodnie wypowiadają się na zadane tematy,

nie są zaskoczeni koniecznością wcielenia się w jakąś rolę czy stworzenia historyjki inspirowanej obrazkiem. I tu już duża rola nauczycieli przygotowujących do egzaminu lub samych studentów, którzy wszak mają możliwość sięgnięcia do opublikowanych zestawów i zapoznania się z zadaniami, które mają wykonać.

DOŚWIADCZENIA NAUCZYCIELI PRZYGOTOWUJĄCYCH DO EGZAMINÓW

Rola nauczycieli jest niezwykle ważna w przygotowaniu kandydatów do części: mówienie. Najistotniejsze jest to, by nauczyciel pokazał studentowi strategie podejścia do poszczególnych zadań, składających się na tę część. Każdy typ zadania można ćwiczyć osobno, włączając je w przebieg procesu dydaktycznego, można też zorganizować specjalne zajęcia poświęcone części: mówienie.

Przygotowując do zadania komunikacyjnego, dobrze jest prowadzić zajęcia z wykorzystaniem różnego typu sytuacji komunikacyjnych. Mogą one być odgrywane na wiele sposobów. W interakcję może wchodzić sam nauczyciel, może też polecić, by studenci nawzajem byli partnerami dla siebie i wykonywali zadanie, zamieniając się rolami. Ważne jest, by przy tego typu ćwiczeniach wyposażyć studenta w niezbędną do ich wykonania leksykę, a także uświadomić mu konieczność wykonania precyzyjnie wszystkich elementów polecenia oraz zachowania odpowiedniego stylu wypowiedzi (formalnego lub nieformalnego) w zależności od tego, z kim prowadzi rozmowę.

Bardzo ważne są ćwiczenia przygotowujące do wygłoszenia monologu. Początkowo można pozwolić na opracowanie argumentów w domu i przedstawienie tematu na zajęciach. W fazie, kiedy przygotowujący się do egzaminu zdaje już sobie sprawę z czekającego go zadania, dobrze jest skracać czas przeznaczony na przygotowanie, gdyż podczas egzaminu zdający ma na to kilka minut. Dobrze jest uświadomić studentom, by w czasie przygotowań nie próbowali zanotować sobie tekstu wypowiedzi, lecz obmyślili koncepcję całości i zanotowali jedynie najważniejsze idee, które chcą przedstawić. Uchroni ich to przed bezsensownym marnotrawieniem czasu w trakcie egzaminu i pomoże lepiej przygotować się do wypowiedzi. Dobrze jest też zwrócić uwagę na kompozycję tematu, by był on logicznie sformułowany, a jego poszczególne części równomiernie skomponowane i przedstawione w sposób wskazujący na zrozumienie tematu.

Wypowiedź oparta na artykule nie powinna stanowić problemu dla studentów. Warto jednak zwrócić uwagę na dwie kwestie: po pierwsze, na konieczność szybkiego przeczytania artykułu w czasie przygotowania, po drugie na to, by wypowiedź na temat artykułu nie stała się swobodną wariacją luźno związaną z poruszanym przez autora tekstu zagadnieniem.

Największy chyba problem dla zdających stanowi zbudowanie historyjki odnoszącej się do obrazka. Z moich doświadczeń zarówno jako egzaminatora, jak i nauczyciela wynika, że i tę umiejętność można opanować. Warunek jest tylko jeden – odpowiednie przygotowanie. Student stający po raz pierwszy w obliczu konieczności stworzenia historyjki nie bardzo wie, od czego zacząć, jak zorganizować sobie pracę. Bardzo dobrze sprawdza się w tym przypadku metoda „burzy mózgów". Ten sam obrazek dajemy całej grupie i próbujemy wspólnie ułożyć do niego historyjkę. Zachęcamy studentów do jak największej kreatywności, mając świadomość, że w grupie studenci łatwiej się otworzą i wspólna kompozycja historyjki przyjdzie im znacznie łatwiej, gdyż mogą inspirować się wzajemnie. Następnym etapem jest po raz kolejny rozdanie takiego samego obrazka całej grupie (oczywiście innego niż poprzedni). Tym razem jednak każdy ma przygotować własną historyjkę do obrazka, a następnie przedstawić ją grupie. Metoda ta pozwala studentom uświadomić sobie wielość możliwości interpretacji tego samego obrazka i działa bardzo stymulująco na wyobraźnię. Ostatnim etapem może być przygotowanie osobnych obrazków dla każdego ze studentów i poproszenie grupy, by wysłuchując prezentacji kolegów, nie tylko wybrała najlepszą, ale też wskazała niedoskonałości. Tego typu ćwiczenia sprawiają, że studenci stają się otwarci i mogą bez problemu przystąpić do egzaminu.

Dobrze jest też przeprowadzić symulację całego egzaminu, gdyż wtedy kandydaci uświadamiają sobie lepiej, jak wykonać wszystkie zadania w określonym czasie i jak rozplanować czas, by zdołać przygotować się do wykonania każdego z zadań. Taka świadomość jest bardzo pomocna w sytuacji stresowej, jaką niewątpliwie jest każdy egzamin.

Pomocą w tworzeniu baz leksykalnych, sytuacji komunikacyjnych czy też doboru odpowiednich tekstów i tematów będzie niewątpliwie wydana przez Państwową Komisję Poświadczania Znajomości Języka Polskiego jako Obcego książeczka zatytułowana *Standardy wymagań*. Nauczyciele i studenci znajdą w niej wykaz sytuacji, ról i umiejętności, które powinien posiadać kandydat przystępujący do danego stopnia egzaminu.